

Adriana Prizel-Kania¹

 <https://orcid.org/0000-0001-6072-5482>

ANALIZA WSKAŹNIKÓW KOMPETENCJI FONOLOGICZNEJ W ODNIESIENIU DO PROPOZYCJI ZAWARTEJ W *CEFR COMPANION VOLUME* (2020)

Streszczenie: W pierwszej części artykułu omówiono rolę sprawności fonologicznej w posługiwaniu się językiem obcym oraz propozycję jej opisu, która została rozwinięta w uzupełnionej wersji CEFR–CV (2020). W pierwszej wersji dokumentu (CEFR, 2001) kompetencja fonologiczna została zdefiniowana, ale kwestie związane z jej wpływem na opanowanie języka obcego nie doczekały się szerszej refleksji glottodydaktycznej. Brakowało także wskaźników dla poszczególnym poziomów zaawansowania językowego. W niniejszym artykule zamieszczono propozycję tłumaczenia na język polski skal biegłości kompetencji fonologicznej, na którą składają się: ogólna kontrola fonologiczna (*overall phonological control*), artykulacja dźwięków mowy (*sound articulation*) oraz umiejętne stosowanie cech prozodycznych mowy (*prosodic features*). W drugiej części artykułu wskaźniki te zostały poddane analizie, a ponadto podjęto dyskusję z nową propozycją opisu sprawności fonologicznej, odnosząc się do badań z zakresu psycholingwistyki i praktyki glottodydaktycznej. Główny nacisk położono na brak wytycznych w zakresie recepcji dźwięków mowy, która w dużej mierze warunkuje opanowanie poprawnej wymowy, a także umożliwia odbiór wypowiedzi mówionych, wpływając tym samym na działania produkcji i recepcji ustnej.

Słowa kluczowe: kompetencja fonologiczna, wskaźniki biegłości, wymowa, prozodia

---

¹ adriana.prizel-kania@uj.edu.pl, Uniwersytet Jagielloński, Wydział Polonistyki, Instytut Glottodydaktyki Polonistycznej, ul. Grodzka 64, 31-044 Kraków.

**ANALYSIS OF PHONOLOGICAL CONTROL INDICATORS
IN REFERENCE TO THE PROPOSAL CONTAINED IN *CEFR
COMPANION VOLUME* (2020)**

Abstract: The first part of the article discusses the proposed description of phonological control which has been added and further developed in the updated version of *CEFR Companion Volume* (2020). In the first version of the document (CEFR 2001), phonological control was defined, but its development and impact on foreign language proficiency did not attract wider glottodidactic reflection. There was also a lack of indicators in relation to individual levels of language proficiency. This article proposes a Polish translation of the scale of phonological control proficiency set out in CEFR–CV, which consists of overall phonological control, sound articulation, and prosodic features. The second part of the article contains an analysis of these indicators and a polemic with the new proposal for describing phonological proficiency, with reference to psycholinguistic research and glottodidactic practice.

Keywords: phonological control, indicators, pronunciation, prosodic features

1. WPROWADZENIE

Ogólna wrażliwość i sprawność fonetyczna zajmuje ważne miejsce wśród kompetencji ogólnych uczących się, stanowiąc podstawę do opanowania systemu fonologicznego języka obcego zarówno w zakresie produkcji, jak i recepcji dźwięków obcojęzycznej mowy (por. ESOKJ 2003).

W nauce każdego języka poprawna (bądź zrozumiała) wymowa warunkuje sprawną komunikację ustną oraz ma ogromny wpływ na sam proces przyswajania języka. Często bowiem uczący się, którzy nie mogą porozumieć się z innymi użytkownikami danego języka ze względu na nieprawidłowości w wymowie, niechętnie podejmują próby komunikacji, unikając w ten sposób nieporozumień oraz powodowanych przez nie krępujących sytuacji. Trudności w wymowie mogą prowadzić do zaniechania użycia danego języka w mowie, a nawet skutkować utratą pewności siebie. Strach przed mówieniem jest jednym z elementów, które znacząco wpływają na odczuwanie lęku w nauce i użyciu języka obcego (*language anxiety*)² (por. Horowitz i in. 1986). Głównym źródłem stresu podczas tworzenia wypowiedzi ustnych jest z kolei świadomość niedostatecznego opanowania wymowy w zakresie artykulacji i bądź

---

² E.K. Horowitz i in. (1986) wyróżnili trzy podstawowe elementy, które prowadzą do lęku związanego z nauką i użyciem języka. Są to: strach przed mówieniem, obawa przed byciem ocenianym przez nauczyciela oraz niepewność związana z odbiorem (i oceną) przez innych.

cech prozodycznych – głównie akcentu. Braki w zakresie artykulacyjnym mogą także powodować utrudnienia w rozumieniu wypowiedzi mówionych (por. Elkhafaifi 2005)³. Trudności te, i odczuwane w związku z nimi frustracje, nie pozostają bez wpływu na samoocenę i kondycję psychiczną uczących się, którzy przyznają, że towarzyszące im uczucie strachu związanego z koniecznością zabierania głosu w języku obcym jest tak silne, że mają ochotę uciec, schować się, ukryć przed innymi ludźmi, a nawet zaniechać kontaktów z najbliższymi⁴. Opanowanie w stopniu zadowalającym systemu fonologicznego języka obcego jest więc niezwykle istotne z perspektywy psychologicznej – wpływa na samoocenę, motywację, nastawienie do nauki oraz na jej efekty.

Świadomość niedoskonałości artykulacyjnej decyduje także o doborze środków językowych. Przykładem może być zastępowanie trudnego do wymówienia słowa innym, stosowanie synonimicznych opisów lub uproszczonych struktur gramatycznych. Zabiegi takie mają często charakter świadomy, a konstrukcje zastępcze nie zawsze najlepiej wyrażają intencję autora. Poziom sprawności w wymowie wpływa zatem na kształt wypowiedzi oraz sposób formułowania i wyrażania myśli. Rzutuje także na poczucie pewności i sprawczości komunikacyjnej oraz na autoidentyfikację, co potwierdzają m. in. badania Agaty Gluszek i Johna F. Dovidio (2010a, 2010b). Wyniki badań dowodzą, że osoby, u których obcy akcent jest silniejszy, częściej doświadczają nieporozumień komunikacyjnych, a nawet dyskryminacji, co z kolei skutkuje poczuciem braku przynależności społecznej (Gluszek, Dovidio 2010a).

Prozodia odgrywa bardzo istotną rolę także w odbiorze wypowiedzi przez rodzimych użytkowników danego języka i wpływa na ocenę wiarygodności mówiącego oraz skuteczność przekazu (por. Ramírez Verdugo 2005; Thorne 2005; Lev-Ari, Keysar 2010; De Meo 2012). Ciekawe badania w tym zakresie przeprowadzili Shiri Lev-Ari i Boaz Keysar (2010). Otrzymane w badaniu wyniki pokazują, że informacje⁵ wypowiedziane przez osoby, u których obcy akcent był bardziej słyszalny, były częściej uznawane za fałszywe niż te same stwierdzenia wypowiedziane przez rodzimych użytkowników (Lev-Ari, Keysar

³ Zależności pomiędzy procesami recepcji i ekspresji mowy zostaną pokrótce opisane w dalszej części artykułu.

⁴ Świadczą o tym przykładowe wypowiedzi, które pojawiły się w kwestionariuszach służących do oceny lęku językowego (FLCAS – Foreign Language Classroom Anxiety Scale), takie jak np.: „Sometimes when I speak English in class, I am so afraid I feel like hiding behind my chair”; „I put off taking French because I knew it was going to be hard for me. It is the most difficult course I am taking. I don't sound like I think I am supposed to and I make so many mistakes it's not even funny. But I study a lot for this class. My family doesn't even see me anymore” (Horwitz, Young 1991, s. xiii).

⁵ Przykładowe stwierdzenia dotyczyły mniej znanych faktów z różnych dziedzin życia, np. *Mrówki nie śpią*. Minimalizowano w ten sposób wpływ wiedzy ogólnej na weryfikację stwierdzeń.

2010, s. 1093–1096). Ocena wiarygodności osób, które w różnym zakresie opanowały akcent języka obcego, stanowiła także przedmiot badań Anny De Meo (2012). W badaniu wzięły udział osoby posługujące się językiem włoskim, dla których językami ojczystymi były chiński, japoński, wietnamski lub arabski. Obcy akcent był u nich słyszalny w stopniu wysokim oraz niskim. W celu oceny wiarygodności treści⁶ wypowiedzi przekazywanych z różnym akcentem przeprowadzono kilka testów percepcyjnych, w ramach których rodzimi użytkownicy języka włoskiego oceniali, w jakim stopniu uważają dane informacje za prawdziwe. Rezultaty pokazały, że wysoka korelacja między obecnością obcego akcentu a wiarygodnością wynika ze stopnia zrozumiałości danej wypowiedzi. Dane zebrane przez Dolores Ramírez Verdugo (2005) dotyczyły natomiast wyrażania pewności w języku obcym. Grupę badawczą stanowiły osoby hiszpańskojęzyczne, których wypowiedzi w języku angielskim zostały nagrane, a następnie przeanalizowane pod kątem brzmienia za pomocą specjalnie wybranych programów komputerowych oraz porównane z charakterystyką akustyczną wypowiedzi realizowanych przez rodzimych użytkowników języka angielskiego. Wyniki wskazują na niższy poziom pewności w zakresie wypowiadanych treści u osób, dla których język angielski był językiem obcym. Stanowi to kolejny dowód na to, że suprasegmentalne cechy wypowiedzi znacząco wpływają na poczucie sprawczości komunikacyjnej mówiącego.

Przywołane wyniki badań świadczą o tym, że sposób realizacji fonicznej wypowiedzi jest bardzo istotnym aspektem nauki języka obcego oraz komunikacji w tym języku, ponieważ wpływa zarówno na samoocenę i nastawienie uczących się, jak i na odbiór wypowiedzi przez innych użytkowników danego języka. Brak opanowania akcentu może prowadzić do obniżenia wiarygodności mówiącego, co w ważnych życiowo sytuacjach bywa przyczyną różnego rodzaju problemów np. w sferze zawodowej czy edukacyjnej. Z tego względu komponent fonologiczny powinien stanowić ważny obszar działań edukacyjnych i uwzględniać wszystkie istotne z praktycznego punktu widzenia właściwości zarówno pojedynczych dźwięków mowy (artykulacja, akcent wyrazowy), jak i całej wypowiedzi (akcent zdaniowy, intonacja, płynność mowy).

---

⁶ A. De Maro wykorzystała do badania treści, które mogą wydawać się dziwne, ale są prawdopodobne. Wszystkie wypowiedzi zostały nagrane na wzór programów informacyjnych, aby podnieść ich wiarygodność.

2. POJĘCIE KOMPETENCJI FONOLOGICZNEJ W DOKUMENTACH RADY EUROPY

Terminem *kompetencja fonologiczna* określa się znajomość systemu fonologicznego języka obcego oraz „zdolność rozpoznawania i produkowania nieznanych wcześniej połączeń dźwiękowych, podziału w trakcie słuchania ciągłego potoku dźwięków na zrozumiałe i zorganizowany ciąg elementów fonologicznych oraz zrozumienie i opanowanie tych procesów odbioru i produkcji dźwięków, które mogą mieć zastosowanie w nauce nowego języka” (ESOKJ 2003, s. 98). W zakres kompetencji fonologicznej wchodzi umiejętność odbioru i produkowania poszczególnych elementów języka:

- jednostek dźwiękowych języka (fonemów) i ich realizacji w danym kontekście (allofonów);
- cech fonetycznych wyróżniających fonemy (cechy dystynktywne, np. dźwięczność, zaokrąglenie, nosowość, eksplozywność);
- fonetycznej kompozycji słów (struktura sylab, sekwencja fonemów, akcent, ton);
- fonetyki zdaniowej (prozodii), obejmującej: akcent i rytm zdaniowy, intonację;
- redukcji fonetycznej, obejmującej: redukcję samogłosek, zróżnicowanie na formy mocne i słabe, asymilację, elizję (ESOKJ 2003, s. 105).

Jak wynika z definicji zamieszczonej w dokumencie z 2001 r. (polskie tłumaczenie ukazało się dwa lata później), wskazane elementy odnoszą się zarówno do produkcji, jak i odbioru elementów z płaszczyzny segmentalnej i suprasegmentalnej mowy. W uzupełnionym wydaniu *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assesment – Companion volume* (2020) kompetencji fonologicznej poświęcono więcej uwagi, wprowadzając nową skalę kontroli fonologicznej (*phonological control*), która koncentruje się głównie (albo jedynie) na poprawności artykulacyjnej oraz umiejętnym stosowaniu cech prozodycznych mowy w zakresie akcentu i intonacji. W uzupełnionym dokumencie czytamy, że nowy opis uwzględnia wyniki najnowszych badań i refleksji z zakresu doskonalenia wrażliwości fonologicznej w edukacji językowej. Zwrócono także uwagę na rozdźwięk (a raczej przepaść) w dotychczasowym opisie poziomu poprawności fonologicznej oczekiwanej od uczących się języka obcego na poziomie B1 („wymowa uczącego się jest dobrze zrozumiała, nawet przy dającym o sobie chwilami znać obcym akcencie i zdarzającej się niewłaściwej wymowie poszczególnych słów”) i poziomie B2 („posługuje się wyraźną, naturalną wymową i artykulacją”) (por. ESOKJ 2003, s. 105). Proponowane zmiany związane są z odejściem od konceptu modelowej kompetencji rodzimego użytkownika języka jako docelowej

sprawności⁷. Tym samym brak opanowania akcentu przestał stanowić wyznacznik słabej kontroli fonologicznej. Posunięcie to jest niezwykle istotne, ponieważ uwzględnia wiedzę i doświadczenia z zakresu neurolingwistyki i bierze pod uwagę indywidualne ograniczenia w nabywaniu wymowy. W uzupełnionym CEFR czytamy także, że skupianie się na akcencie i dokładności (*accuracy*), zamiast na zrozumiałości (*intelligibility*), w tworzeniu wypowiedzi jest w nauce języka działaniem szkodliwym (zob. CEFR–CV 2020, s. 133). Zmiana punktu odniesienia poprzez odejście od modelowej wymowy rodzimego użytkownika i przeniesienie punktu ciężkości na zrozumiałość stanowiły podstawy do zupełnego przebudowania kryteriów opisu kompetencji fonologicznej. Wśród obszarów, które legły u podstaw tworzenia nowych deskryptorów znalazły się: zrozumiałość (rozumiana jako dostępność dla odbiorcy), artykulacja oraz prozodia (intonacja, rytm, akcent wyrazowy i zdaniowy oraz płynność mowy). Za kluczowe czynniki różnicujące kolejne poziomy zaawansowania językowego uznano:

- zrozumiałość wypowiedzi, zdefiniowaną w kategoriach wysiłku, jaki rozmówca (słuchacz) musi włożyć w dekodowanie informacji;
- wpływ innych języków, którymi posługuje się uczący się;
- kontrolę realizacji dźwięków;
- kontrolę warstwy prozodycznej mowy.

W zakresie artykulacji fonemów w języku obcym zwraca się uwagę na praktyczne opanowanie systemu fonologicznego języka docelowego, czyli zakres fonemów, które uczący się opanował i stopień precyzji ich artykulacji. W opisie cech prozodycznych mowy również postawiono na skuteczność komunikacyjną, czyli umiejętność wykorzystania akcentu i intonacji zgodnie z funkcją wypowiedzi oraz do podkreślania istotnych ze względu na ich znaczenie elementów wypowiedzi.

3. SKALE BIEGŁOŚCI W ZAKRESIE KONTROLI FONOLOGICZNEJ

Szczegółowy opis umiejętności w zakresie poszczególnych kategorii przedstawia się następująco⁸:

⁷ Claire Kramsh postulowała odejście od kompetencji rodzimego użytkownika językowego jako punktu odniesienia przy opisie kompetencji uczących się danego języka jako obcego już pod koniec ubiegłego wieku, wskazując na trudności, jakie one powodują w opisach glottodydaktycznych (por. Kramsh 1997).

⁸ Przedstawione tabele stanowią tłumaczenie wskaźników biegłości dla kontroli fonologicznej zamieszczone w CEFR (2020, s. 136). W niniejszym artykule zawarłam całość opisu ze względu na brak dostępności tych treści w języku polskim.

Tabela 1. Opis ogólnej kontroli fonologicznej w odniesieniu do poziomów zaawansowania językowego

OGÓLNA KONTROLA FONOLOGICZNA (<i>OVERALL PHONOLOGICAL CONTROL</i>)	
A1	Wymowa bardzo ograniczonego repertuaru wyuczonych słów i zwrotów w sposób zrozumiały dla rozmówców przywykłych do kontaktów z użytkownikami danego języka przy pewnym wysiłku z ich strony; umiejętność prawidłowej realizacji ograniczonego zakresu dźwięków danego języka oraz prawidłowego akcentowania prostych, znanych słów i zwrotów.
A2	Wymowa na ogół wystarczająco wyraźna, aby można ją było zrozumieć, przy założeniu, że rozmówcy będą od czasu do czasu prosić o powtórzenie; słyszalny silny wpływ innych języków; akcent, rytm i intonacja mogą wpływać na zrozumiałość wypowiedzi, wymagając współpracy rozmówców; niemniej jednak wymowa znanych słów i zwrotów jest poprawna.
B1	Wymowa jest na ogół zrozumiała; odpowiedni akcent i intonacja na poziomie wyrazu i całej wypowiedzi; niemniej jednak słyszalny jest wpływ innych języków na akcent.
B2	Intonacja, akcent i artykulacja poszczególnych dźwięków są na ogół poprawne; słyszalny jest wpływ innych języków na akcent, ale nie ma to żadnego wpływu lub ma niewielki wpływ na zrozumiałość wypowiedzi.
C1	Użytkownik języka potrafi wykorzystać pełen zakres cech fonologicznych języka docelowego i posiada wystarczającą kontrolę, by zapewnić zrozumiałość wypowiedzi; potrafi artykułować praktycznie wszystkie dźwięki języka docelowego; wpływ innych języków na akcent może być zauważalny, ale nie wpływa na zrozumiałość wypowiedzi.
C2	Użytkownik języka potrafi wykorzystać pełen zakres cech fonologicznych języka docelowego, sprawując nad nimi pełną kontrolę; akcent wyrazowy i zdaniowy, rytm i intonacja są jasne i pozwalają na tworzenie bardzo precyzyjnych wypowiedzi; wymowa jest w pełni zrozumiała i nie podlega wpływowi obcego akcentu.

Źródło: CEFR–CV (2020, s. 136), tłum. własne

Tabela 2. Opis artykulacji dźwięków mowy w odniesieniu do poziomów zaawansowania językowego

ARTYKULACJA DŹWIĘKÓW MOWY (<i>SOUND ARTICULATION</i>)	
A1	Użytkownik języka potrafi wyartykułować ograniczoną liczbę dźwięków języka docelowego, więc produkcja wypowiedzi wymaga wsparcia rozmówcy (np. poprawiania nieprawidłowości w wymowie i wywoływania powtórzeń nowych dźwięków).

Tabela 2. (cd.)

A2	Wymowa jest ogólnie zrozumiała podczas komunikowania się w prosty sposób w codziennych sytuacjach przy współpracy rozmówcy; systematycznie popełniane błędy w wymowie poszczególnych fonemów nie wpływają na zrozumiałość wypowiedzi, pod warunkiem, że rozmówca podejmie wysiłek dostosowania się do wymowy użytkownika.
B1	Wymowa poszczególnych dźwięków jest ogólnie zrozumiała w całym tekście pomimo regularnie występujących błędów w wymowie poszczególnych dźwięków i mniej znanych słów.
B2	Użytkownik języka potrafi wyraźnie artykułować większość dźwięków języka docelowego, tworząc dłuższe wypowiedzi; wymowa jest zrozumiała, pomimo systematycznego występowania kilku błędów wymowy; użytkownik potrafi określić wymowę (i akcent) większości nieznanych słów na podstawie znajomości systemu fonologicznego (np. podczas czytania).
C1	Użytkownik języka potrafi artykułować praktycznie wszystkie dźwięki języka docelowego, sprawując wysoki poziom kontroli nad wymową i korygując błędy artykulacyjne.
C2	Użytkownik języka potrafi jasno i precyzyjnie wyartykułować praktycznie wszystkie dźwięki języka docelowego.

Źródło: CEFR–CV (2020, s. 136), tłum. własne

Tabela 3. Opis cech prozodycznych mowy w odniesieniu do poziomów zaawansowania językowego

CECHY PROZODYCZNE (<i>PROSODIC FEATURES</i>)	
A1	Użytkownik potrafi posługiwać się cechami prozodycznymi ograniczonej liczby prostych słów i wyrażeń w sposób zrozumiały pomimo bardzo silnego wpływu innych języków na akcent, rytm i/lub intonację, zrozumienie wypowiedzi wymaga współpracy i wysiłku od rozmówcy.
A2	Użytkownik potrafi posługiwać się cechami prozodycznymi wyrazów i zwrotów używanych w codziennych sytuacjach komunikacyjnych w sposób zrozumiały pomimo silnego wpływu innych języków na akcent, rytm i/lub intonację; cechy prozodyczne (np. akcent wyrazowy) są stosowane poprawnie dla często używanych słów i prostych wypowiedzi.
B1	Użytkownik potrafi przekazywać informacje w sposób zrozumiały pomimo silnego wpływu innych języków na akcent, rytm i/lub intonację.
B2	Użytkownik potrafi w sposób celowy stosować cechy prozodyczne (np. akcent, intonacja, rytm) do podkreślenia treści wypowiedzi pomimo wpływu innych języków, którymi się posługuje.
C1	Użytkownik potrafi tworzyć płynne wypowiedzi, w których sporadycznie występują uchybienia w kontrolowaniu akcentu, rytmu i/lub intonacji, jednak nie wpływają one na zrozumiałość ani skuteczność działania językowego; potrafi dostosowywać akcent i intonację do treści wypowiedzi, aby w sposób precyzyjny wyrazić to, co chce powiedzieć.

C2	Użytkownik potrafi odpowiednio i skutecznie wykorzystywać cechy prozodyczne mowy (np. akcent, rytm i intonację), aby przekazać nawet najbardziej subtelne od-cienie znaczenia (np. różnicowanie i emfaza).
----	--

Źródło: CEFR–CV (2020, s. 136), tłum. własne

Opis umiejętności związanych z kompetencją fonologiczną stanowi waż-
ne uzupełnienie w nowej wersji CEFR–CV. Zwraca przede wszystkim więk-
szą uwagę na rolę fonologii w posługiwaniu się językiem, a co za tym idzie
– w edukacji językowej. Należy bowiem przyjąć, że CEFR stanowi punkt od-
niesienia przy konstrukcji programów kształcenia, doborze metod oraz ocenia-
nia ich rezultatów. To jeden z najczęściej cytowanych dokumentów na gruncie
glottodydaktyki, nie tylko polonistycznej. Jak wykazano w pierwszej części
artykułu, stopień opanowania wymowy i sprawne posługiwanie się cechami
prozodycznymi mowy stanowią bardzo istotne aspekty działania językowego
i w znaczący sposób wpływają na sukces edukacyjny uczącego się – jego sa-
moocenę, identyfikację, poczucie sprawczości komunikacyjnej. Rzutują także
na skuteczność aktu mowy i identyfikację mówiącego jako mniej lub bardziej
wiarygodnego, pewnego siebie, a nawet wykształconego, co może mieć nie-
bagatelne znaczenie w życiu – zwłaszcza zawodowym. Z jednej strony należy
zatem dołożyć starań i uwzględnić ćwiczenia w zakresie posługiwania się ko-
dem mówionym w procesie kształcenia, z drugiej – trzeba pamiętać o ograni-
czeniach uczącego się, które wynikają ze sprawności narządów mowy, stopnia
rozwinięcia słuchu mownego oraz cech indywidualnych.

4. ROLA PROCESÓW PERCEPCYJNYCH W NAUCE JĘZYKÓW OBCYCH

W prezentacji założeń opisu kompetencji fonologicznej w drugiej czę-
ści artykułu pojawiło się stwierdzenie, że propozycja zawarta w CEFR–CV
uwzględnia „jedynie” poprawność artykulacyjną i umiejętność stosowania
cech prozodycznych mowy. Należy to wreszcie uzasadnić. Określenie to zo-
stało użyte, ponieważ przytoczone opisy koncentrują się tylko na produkcji,
a nie uwzględniają procesów związanych z recepcją mowy, choć sama definicja
(z 2001 r.) podkreśla rolę aparatu percepcyjnego. Niemniej jednak w dokumen-
cie z 2020 r. jedyną wzmianką na temat umiejętności rozpoznawania dźwięków
mowy (*sound recognition*) jest tabela zamieszczona we wskaźnikach uzupeł-
niających. Przedstawiono w niej następujący opis dla poziomów B1–C2.

Tabela 4. Opis kontroli rozpoznawania dźwięków mowy w odniesieniu do poziomów zaawansowania językowego

KONTROLA FONOLOGICZNA (ROZPOZNAWANIE DŹWIĘKÓW)	
C2	Użytkownik potrafi właściwie stosować w wymowie cechy charakterystyczne dla różnych typów wymowy regionalnej oraz socjolektów.
C1	Użytkownik potrafi rozpoznać cechy charakterystyczne dla danego typu wymowy regionalnej lub socjolektu, wprowadzając te najbardziej rozpoznawalne do własnych wypowiedzi.
B2	Użytkownik potrafi rozpoznać powszechnie używane słowa, które są wymawiane w sposób niestandardowy, charakterystyczny dla regionalnej odmiany języka, z którą użytkownik jest oswojony.
B1	Użytkownik potrafi ocenić, czy jego/jej trudności wynikają z niestandardowej/regionalnej wymowy.

Źródło: CEFR–CV (2020, s. 260), tłum. własne

Przywołane opisy pomijają jednak podstawowe kwestie związane z percepcją dźwięków obcojęzycznej mowy w jej standardowej odmianie, a koncentrują się na socjolektach i regionalnych odmianach języka. Sprawą kluczową jest natomiast zakres rozpoznawanych dźwięków języka docelowego, umiejętność rozumienia wypowiedzi mówionych w oparciu o zidentyfikowane elementy znaczące (wyrazy, zdania) oraz odpowiednia interpretacja funkcji wypowiedzi, intencji i stanu nadawcy w odniesieniu do cech prozodycznych mowy.

Odpowiednia wrażliwość w zakresie recepcji dźwięków języka obcego odgrywa także zasadniczą rolę w opanowaniu wymowy tego języka. Identyfikacja słuchowa fonemów występujących w języku obcym warunkuje bowiem powstanie na poziomie neuronalnym wzorców artykulacyjnych, wedle których następuje potem prawidłowa ich realizacja (por. Gleason, Ratner 2005, s. 85–86). Należy zatem zwrócić większą uwagę na współzależność procesów recepcji i produkcji mowy. Słuchowa recepcja dźwięków to także pierwszy etap procesu odbioru i rozumienia komunikatów mówionych. Rozwój wymowy oraz sprawność w rozumieniu ze słuchu są zatem w dużej mierze zależne od stopnia opanowania kompetencji fonologicznej w zakresie odbioru dźwięków mowy. Co więcej, sprawna recepcja słuchowa wpływa także na umiejętność zapisu i płynność czytania. „Jeżeli bowiem student nie słyszy różnic między głoskami, nie może dokonać analizy słuchowej wyrazu (wyodrębnić z niego poszczególnych elementów), a więc poprawnie go zapisać. Natomiast błędne dokonywanie syntezy słuchowej uniemożliwia płynność i prawidłowość czytania” (Biernacka 2016, s. 38). Prawidłowa percepcja dźwięków mowy (ojczystej lub obcej) stanowi zatem kluczowy aspekt w nauce języka obcego. Już w pierwszym wydaniu CEFR czytamy bowiem, że sprawność aparatu percepcyjnego

stanowi jeden z podstawowych warunków analizy i interpretacji tekstów (ESOKJ 2003, s. 56), zabrakło w nim jednak szerszego opisu w tym zakresie. Z tego względu konieczne są dalsze uzupełnienia, uwzględniające wyniki badań w dziedzinie neurolingwistyki, które dowodzą, że recepcja dźwięków mowy pełni kluczowe znaczenie w nabywaniu wymowy języka obcego. Opanowanie zasad obcej wymowy wiąże się z pokonywaniem ograniczeń aparatu słuchowego (nauka identyfikacji i różnicowania głosek języka obcego, akcentu i intonacji) oraz wypracowywaniem nowych wzorców poprzez naukę nieznanymi wcześniej ruchów artykulacyjnych. Zgodnie z *teorią magnesu percepcyjnego* interpretacja słuchowa fonemów języka obcego i jego odtworzenie w mowie opierają się na kategoriach fonologicznych języka ojczystego (por. Kuhl 2007). Z tego względu w nauczaniu wymowy należy działać dwutorowo – skupić się na fonetyce artykulacyjnej i dostarczeniu właściwych wzorców realizacyjnych dla dźwięków języka obcego, usprawniając jednocześnie proces słuchowego odbioru fonemów poprzez zróżnicowane ćwiczenia percepcji słuchowej. Przewyciężenie przyzwyczajenia narządów słuchu i mowy jest pierwszym krokiem w nauce systemu fonologicznego i wymaga regularnych ćwiczeń prowadzących od kształcenia percepcji słuchowej do poprawnej artykulacji (por. Prizel-Kania 2017). Po drugie, sprawna recepcja dźwięków mowy warunkuje także działania recepcji ustnej, umożliwiając interakcję z innymi użytkownikami danego języka. Po trzecie, zaburzenia słuchu mownego mogą wpływać na opanowanie zapisu oraz płynność czytania.

Wszystkie te argumenty prowadzą do wniosku, że fonetyce percepcyjnej warto poświęcić więcej uwagi. Uwzględnienie w opisie kompetencji fonologicznej kwestii odbioru dźwięków mowy oraz umiejętności interpretacji warstwy prozodycznej wypowiedzi uczyniłoby propozycję zawartą w CEFR pełną oraz zwróciłoby uwagę glottodydaktyków na konieczność rozwijania słuchu mownego, czyli „umiejętności odbioru i identyfikacji wszystkich elementów zarówno płaszczyzny segmentalnej, jak i suprasegmentalnej mowy” (Biernacka 2016, s. 35). Należy przy tym jednak pamiętać o indywidualnych ograniczeniach uczących się, bowiem braki artykulacyjne w języku ojczystym oraz trudności w zakresie percepcji będą znacząco wpływać na opanowanie akcentu oraz sprawne operowanie cechami prozodycznymi.

BIBLIOGRAFIA

- Berko Gleason J., Bernstein Ratner N., 2005, *Psycholingwistyka*, Gdańsk.
Biernacka M., 2016, *Znajdź z polskim wspólny język. Fonetyka w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Poradnik metodyczny*, Łódź.

- Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion Volume with New Descriptors* [CEFR–CV], 2020, Strasbourg.
- De Meo A., 2012, *How credible is a non-native speaker? Prosody and surroundings*, w: M.G. Busà, A. Stella (red.), *Methodological Perspectives on Second Language Prosody. Papers from ML2P 2012*, s. 3–9.
- Elkhafaifi H., 2005, *Listening comprehension and anxiety in the Arabic language classroom*, „Modern Language Journal”, nr 89 (2), s. 206–220. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2005.00275.x>
- Europejski system opisu kształcenia językowego – uczenie się, nauczanie, ocenianie* [ESOKJ], 2003, Warszawa.
- Gluszek A., Dovidio J.F., 2010a, *Speaking with a nonnative accent: Perceptions of bias, communication difficulties, and belonging in the United States*, „Journal of Language and Social Psychology”, nr 29 (2), s. 224–234. <https://doi.org/10.1177/0261927X09359590>
- Gluszek A., Dovidio J.F., 2010b, *The way they speak: A social psychological perspective on the stigma of nonnative accents in communication*, „Personality and Social Psychology Review”, nr 14(2), s. 214–237. <https://doi.org/10.1177/1088868309359288>
- Horwitz E.K., Horwitz M.B., Cope J., 1986, *Foreign language classroom anxiety*, „The Modern Language Journal”, nr 70 (2), s. 125–132.
- Horowitz E.K., 1991, *Wstep*, w: E.K. Horwitz, D.J. Young (red.), *Language Anxiety: From Theory and Research to Classroom Implications*, Nowy Jork, s. xiii–xiv.
- Horowitz E.K., Young D.J., 1991, *Language anxiety: from theory and research to classroom implications*, New Jersey.
- Kramersch C., 1997, *Guest Column: The Privilege of the Nonnative Speaker*, „PMLA”, nr 112(3), s. 359–369. <https://doi.org/10.2307/462945>
- Kuhl P.K., 2007, *Język, umysł i mózg: doświadczenie zmienia percepcję*, w: B. Bokus, G.W. Shugar (red.), *Psychologia języka dziecka. Osiągnięcia, nowe perspektywy*, Gdańsk, s. 34–62.
- Lev-Ari S., Keysar B., 2010, *Why don't we believe non-native speakers? The influence of accent on credibility*, „Journal of Experimental Social Psychology”, nr 46(6), s. 1093–1096. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.05.025>
- Prizel-Kania A., 2017, *Psycholingwistyczne i biologiczne podstawy nauczania wymowy*, „Języki Obce w Szkole”, nr 2, s. 4–7.
- Ramírez Verdugo D., 2005, *The nature and patterning of native and non-native intonation in the expression of certainty and uncertainty: Pragmatic effects*, „Journal of Pragmatics”, nr 37/12, s. 2086–2115. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2005.02.012>
- Thorne S., 2005, *Accent Pride and Prejudice: Are Speakers of Stigmatized Variants Really Less Loyal?*, „Journal of Quantitative Linguistics”, nr 12(2–3), s. 151–166. <https://doi.org/10.1080/09296170500172460>